

Landssvikoppgjørets virkninger skal mest mulig søkes avdempet

Rettighetstapene bortfaller for en vesentlig del ved det nye lovforslag

Samtidig blir straffelovens forræderibestemmelser utdypet med fremtiden for øye

Saklig og interessant redegjørelse av justisministeren i Sakførerforeningen

Oslo krets av den norske sakførerforening hadde i går innbudt til diskusjon om landssvikoppgjøret med innledende foredrag av justisministeren, statsråd Gundersen. Den stadig stigende interesse som landssvikoppgjøret omfattes med som tydelig til uttrykk på dette møte. Handelstandens store sal var fylt til siste plass og det fremkom en rekke bemerkelsesverdige innlegg.

Etter å ha gitt en oversikt over landssvikoppgjørets omfang imøtegjikk statsråden de anker som hyppigst ser rettet mot det, og som meget ofte beror på misforståelser og en feil vurdering av de underliggende forhold. Mest utbredt synes den oppfatning å være at det passive medlemskap av NS blir straffet for strengt. Påstanden går som regel ut på at det passive medlemskaps straffbarhet ble fastslått av Høyesterett i Haaland-dommen med 7 mot 4 stemmer, altså at fire av landets mest erfarne høyesterettsdommere mente at de passive NS-medlemmer burde være straffri. Nu var imidlertid ikke Haalands forhold særlig karakteristisk for de alminnelige NS-folk som er blitt straffet og en skal være meget forsiktig med å trekke slutninger fra denne saken til den store masse av saker for øvrig. Han ble av Høyesteretts plenium med 9 mot 2 stemmer dømt til døden for en rekke grove forbrytelser, men hans medlemskap i NS var bare en ubetydelig og man kan nesten si tilfeldig attributt til hans øvrige grove forbrytelser. Det synes å være på det rene at dette medlemskapet ikke for noen av dommerne hadde noe å si for straffutmålingen. Dessuten dreide det seg her om et meget kortvarig medlemskap som overhodet ikke ville blitt påtalt dersom det hadde foreligget alene.

Spørsmålet om medlemskaps straffbarhet etter straffelovens paragraf 98 kom opp for Høyesterett en månedens tid senere, nemlig i en dom av 20. september mot Bjarne Knudsen. Heller ikke Knudsen's forhold var typisk for det rent passive medlemskap, men iallfall ligger dommer forsåvidt meget bedre an enn Haaland-dommen. Dommer Alten som hadde ledet dissensen i Haaland-dommen var førstvoterende i denne saken og sa bl. a.: «At Nasjonal Samlings ledere under krigen søkte å forandre rikets statsforfatning ved ulovlige midler, er fullt på det rene. Men straffelovens paragraf 98 setter også straff for medvirkning og jeg antar derfor at den også må ramme alminnelige medlemmer av Nasjonal Samling og Germaniske SS Norge, når de har vært seg bevisst at de gjennom sitt medlemskap deltak i arbeidet med å omstøtte statsforfatningen ved ulovlige midler.» Dette sluttet de øvrige dommere seg til, og det har aldri senere vært reist tvil om medlemskaps straffbarhet etter paragraf 98.

Statsråd Gundersen, tegnet for Aftenposten av Øyvind Sørensen.

Det faktiske forhold er at for størparten av de passive medlemmer har oppgjøret bestått i bøter, rettighetstap og i enkelte tilfelle erstatning, eller i påtaleunntatelse. Det må sies å være rimelig i betraktning av at bare det å stå som medlem, betale sin kontingent og være kjent som landssviker var en aktiv handling iallfall etterat Quisling under «statsakten» hadde proklamert den nasjonale revolusjon. Det kan snarere være spørsmål om vi ikke er gått for langt i retning av begrensnings av oppgjørets omfang, uttalte statsråden. Det er ingen grunn til å tillægge straffens preventive virkning overdriven betydning, hverken individvis eller generelt. Men jeg ser rettssoppgjøret i det omfang det har fått, som et utslag av vergeinstinkter som en rettsstat må opprettholde, hvis den skal være motstandsdyktig mot ytre og indre angrep. Og jeg tenker på fremtiden, vi kan komme til å oppleve det samme igjen. Da står det for meg at nettopp overfor dem som kan føle seg fristet til å gå med i en forræderorganisasjon, «or små fordelers skyld, av personlig frykt, på grunn av tvil om utfallet, for å forsikre seg til begge kanter eller for å fremme gruppeinteresser og partiformål — nettopp overfor dem kan landssvikoppgjøret komme til å bli stående som et moralsk og rettslig krav, som et urokkelig utgangspunkt for den tanke at i en slik situasjon forlanger samfunnet i det minste disiplin og samhold.

Etter å ha nevnt de lempelser i fullbyrdelsene av straffene, som ble innført i sommer, uttalte statsråden videre: Men jeg tør ikke i dag bestride at jeg går med visse betenkeligheter. Skadevirkninger ved oppgjøret skal vi fjerne så langt gjørlig, men all straff må jo også ha skadevirkninger og vi kan ikke fjerne dem på bekostning av de positive virkninger. Fører slike lempninger til ny oppløsning av rettsbegrepet, til at den levende og aktive rettsans i landet blir svekket og forvirret, så kjøpes de for dyrt. Og for meg ser det ut til at megen forvirring er dukket fram siden i sommer — i den utstrekning dette skyldes lempningene, nærer jeg betenkeligheter.

Til slutt kom statsråden inn på det lovforslag som er under utarbeidelse og som tilsikter å lempe på de urimelige virkninger av rettighetstapene samt på de i trontalen bebudede endringer i forræderlovgivningen. Med hensyn til de siste opplyste han at man kommer til å bygge videre på straffelovens paragraf 86 og paragraf 98. I paragraf 86 blir det innført en rekke spesielle bestemmelser som regner opp de viktigste former for straffbar bistand til fienden. Her trues med straff bl. a. den som ødelegger, skader eller setter ut av bruk anlegg eller gjenstander av betydning for Norges motstandsevne, den som driver propaganda for fienden eller opphissar eller forleder til troloshet eller defektisme, men, den som stifter delvis eller støtter forræderpartier, den som gjør seg skyldig i angivelser, den som trer i fiendens tjeneste ved dennes administrasjon av okkupert område og den som utfører eller deltar i ervervsvirksomhet for fienden. Det er meningen på denne måten å konkretisere landsforræderiet, dvs. å få inn i selve lovteksten de viktigste former for forræderi som ble begått forrige gang eller som vi kan tenke oss blir begått en annen gang, men det er ikke meningen å gi noen uttømmende oppregning av de handlinger som bør straffes som bistand til fienden. Derfor beholdes en generell klausul om straff for den «som på annen måte yter fienden bistand mot Norge eller svekker Norges motstandskraft».

Også i paragraf 98 foreslås en rekke nye bestemmelser om forhold og situasjoner som hverken har noen direkte parallell under rettsoppgjøret eller er fyllestgjørende dekket i kapitlene 8 og 9 slik som de nu lyder. Jeg skal ikke i dag komme nærmere inn på dette, men nevner at det bl. a. foreslås satt straff for å motta understøttelse fra utlandet for å fremme politisk virksomhet her i landet og at det forbyr å opprette, støtte eller delta i private organisasjoner av militær karakter, endelig at kravet til aktsomhet er skjerpet når det gjelder hemmelige saker eller utbredelse av rykter osv.

Det tilkommer ikke meg å gi den endelige vurdering av rettsoppgjøret og å måle de virkninger det får med de formål det skulle ha. Men vi får jo alle prøve å lære av det vi har bak oss, selv om en av og til kan føle seg fristet til å hengi seg til den pessimistiske oppfatning at det eneste historien lærer oss, er at vi ikke lærer av historien, sluttet statsråden.

Diskusjonen ble åpnet av advokat Leif Rode, som komplimenterte statsråden for hans saklige foredrag og for den forståelse han hadde vist for de dømtes sak. Selv om man innrømmer landssvikoppgjørets berettigelse, må man ikke lukke øynene for at det også er en landsulykke. Advokaten hadde tidligere karakterisert landssvikloven som en «sitt» lov, og mange av de feil som er begått, må tilskrives at oppgjøret ble satt i verk på et så tidlig tidspunkt, at man ennå ikke var orientert om alt som griper inn i disse forhold. Det er utmerket at tllistapene nu blir tatt opp til revisjon, men advokaten ville henstille til statsråden også å ta opp spørsmålet om bestemmelsene om tap av stilling. Det er ingen ting som tynger så sterkt på de dømte som dette, at når de kommer ut, kan de ikke gå tilbake til sine gamle stillinger eller næringsrettigheter. Mange av dem er på vei til å bli nervevrak, og de sier at de langt heller ville sitte inne.

Høyfjellsdommer Lassen er fremholdt at landssvikforordningen ikke hadde skjennet mellom svik og svikt. Det var en del som sviktet, men ikke derfor forfjente betegnelsen landssvikere, hvilket bare er en annen betegnelse for forrædere. Være myndigheter hadde gjort konsentrasjonsleirene i stand på forhånd, og i dem ble omkring hundre tusen mennesker av vår befolkning på 3 millioner drevet inn, og piggrådgerdet ble reist om dem. Det tok lang tid før det ble revet, og ikke alle de hundre tusen ble straffet, men landssvikerskamplet hadde fått, og det ble sittende på dem.

Professor Andersen hadde heit fra begynnelsen av vært av den mening at retningsslinjene for rettsoppgjøret var for strenge. Men slik som det etter hvert var blitt lempet på dem, mente han at det stort sett ikke kunne være noe å innvende mot dem. Hva straffutmålingen angår kan en bare si at oppgjøret har vært reit, sammenlignet med andre land.

Når det gjaldt spørsmålet om å begrense omfanget, så kunne det vel ha vært fristende å følge den gamle resept for avstraffelse av opprør, å henge lederne og la de menige løpe, men et alminnelig amnesti ville ikke ha vært gjennomførlig i 1945. Man har da ikke annet å gjøre enn å akseptere det som er skjedd. Det største problem i forbindelse med det nu på det nærmeste avsluttede rettsoppgjør, er den sosiale boikott av landssvikkerne.

Dette må det, i likhet med følgende av rettighetstapene, kunne finnes botemidler for under utviklingen.

Overrettsassessor Rolf Foss kom inn på det økonomiske rettsoppgjør. Dette har fått en meget vilkårlig karakter og man har inntrykk av at det likefrem tas gisler blant den store masse som man ikke kan gjennomføre straffefølgning mot. Hvis man ikke evner å gjennomføre det økonomiske rettsoppgjør fullt ut, bør man iallfall foreta korrigeringer av de dommer som er avsaagt.

Statsråd Gundersen fant ikke å kunne gå inn på det økonomiske landssvikoppgjør på den korte tid han hadde til disposisjon.

Med hensyn til spørsmålet om å bringe landssvikkerne inn i arbeidslivet igjen uttalte statsråden at denne prosess er gått mer smertefritt enn man hadde ventet. Undersøkelser som er foretatt, viser en ganske forbausende liten ledighet blant dem som er kommet på frifot. Det skyldes naturligvis den store mangel på arbeidskraft som rår nu, men det vil ikke bli noe problem når behovet for arbeidskraft blir mindre heller, hvis det lykkes å skape ro omkring landssvikoppgjøret. Og det er ganske besynderlig at ikke landssvikkerne selv og deres drabantier innser dette.

Statsråden trodde det lot seg gjøre å sløyfe det punkt i rettighetstapene som utelukker oppnåelse av offentlig stilling. Dermed ville de, som er fradømt sine offentlige stillinger, kunne gjeninnsettes automatisk. Det er for øvrig heller ikke nu noe i veien for at en mann, som er fradømt sin offentlige stilling, kan ansettes på nytt. Det må bare ikke skjje i samme øyeblikk som dommen er falt. Noen tid bør det gå.

100236